

พุทธจิตวิทยาสำหรับคนชายขอบ*

BUDDHIST PSYCHOLOGY FOR MARGINALIZED PEOPLE

พระครูสังฆรักษ์ทวี อภโย

Phrakhrusangkarak Thawee Abhayo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus, Thailand

E-mail: thawee.kha@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้เป็นบทความวิชาการที่มุ่งประเด็นการนำเสนอเนื้อหาสำคัญของพุทธจิตวิทยาสำหรับคนชายขอบให้มีการพัฒนาทั้งกาย จิต ปัญญา และสังคม ภายใต้หลักธรรม 5 ประการ คือ หลักทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ หลักพละ 5 หลักสปปุริสธรรม 7 หลักปาริสุทธิศีล 4 และหลักมรรคมืองค์ 8 เพื่อนำไปพัฒนาความเป็นอยู่ของกลุ่มคนชายขอบ ในการดำเนินชีวิต ภายใต้สังคมกระแสหลัก ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มีปัญหาในการดำเนินชีวิต ปัญหาทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม จึงต้องนำหลักพุทธจิตวิทยาเข้าไปประยุกต์ใช้การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น เพราะว่า การศึกษาวิเคราะห์จิตที่สัมพันธ์กันกับทุกข์ (ปัญหา) อันเป็นสภาพที่แท้จริงของชีวิต เข้าใจสาเหตุของทุกข์ (ปัญหา) เข้าใจถึงเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตคืออิโรธ (ความดับทุกข์ ดับปัญหา) รู้วิธีการปฏิบัติเพื่อเผชิญปัญหาโดยไม่ถูกบีบคั้นจากทุกข์ (ปัญหา) ไม่เกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง ให้สู้และเผชิญกับทุกข์ (ปัญหา) อย่างมั่นคงตามหลักพุทธธรรม การที่นำหลักพุทธจิตวิทยาเข้ามาเยียวยาจิตใจให้กับคนชายขอบนั้นเป็นการบำบัดทางจิตอย่างหนึ่ง เนื่องจากความเป็นชายขอบนั้น ทำให้บุคคลหรือกลุ่มคนที่สังคมไม่สนใจเหลียวแล ถูกทิ้งขว้าง แยกแยะจากสังคมกระแสหลัก เช่น ชาวเขา ชนกลุ่มน้อย ผู้หญิงขายบริการ กลุ่มรักเพศเดียวกัน หรือคนพิการ นอกจากนี้ คนชายขอบยังรวมถึงผู้ที่ถูกปฏิเสธโดยสังคมส่วนใหญ่ เช่น ในห้องเรียน ถ้าบังเอิญเราเรียนไม่เก่ง แต่เพื่อนร่วมชั้นเรียนเป็นคนเรียนเก่งแทบทั้งหมดดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งในการที่นำหลักธรรมเหล่านี้เข้าไปพัฒนาให้เกิดความสุขและความสมบูรณ์ในชีวิต

คำสำคัญ: พุทธจิตวิทยา, คนชายขอบ, การพัฒนาคุณภาพชีวิต

* Received 3 June 2020; Revised 15 June 2020; Accepted 30 June 2020

Abstract

This article is an academic article aimed at presenting important content of Buddhist psychology for marginalized people to develop their physical, mental, intellectual, and social development under the 5 principles, namely Dhamma Dhammikattarapol, Physical Education Principles. 5 principles of the Sappurisadhamma, the 7 principles of Pariyasitti, 4 and the Makha have 8 elements to improve the lives of marginalized groups. In living under the mainstream society in which these groups have problems in their lives Physical, mental, intellectual, and social problems therefore have to apply Buddhist psychology to improve the quality of life because the study analyzes the mind that is related to suffering (problem) which is the true state of life. Understand the causes of suffering (problems) Understand the real purpose of life is Niroth (cessation of suffering, end problems). Know how to practice to face problems without being forced from suffering (problems) without discouragement, hopelessness to fight and face. Suffering (problems) firmly in accordance with the Buddhist principles The introduction of Buddhist psychology to remedy the mind for marginalized people is a mental therapy. Due to that marginalization Causing people or groups that are not interested in society Were abandoned, separated from the mainstream society, such as hill tribes, minorities, prostitutes Same – sex groups or people with disabilities. In addition, marginalized people include those who are rejected by most societies, such as in the classroom. But classmates are almost all good at studying. Therefore it is essential that these principles be developed to bring happiness and perfection into life

Keywords: Buddhist Psychology, Marginalized People, Quality of Life Development

บทนำ

ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศที่ประสบความสำเร็จนั้น ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของชาติดำเนินไปควบคู่กันกับการกีดกันประชากรกลุ่มใหญ่ออกจากชีวิตทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะหนทางของอุตสาหกรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจของสังคมที่กำลังพัฒนาใด ๆ มักจะหมายถึงการพึ่งพาการนำเข้าเทคนิควิทยาการและเครื่องจักรจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก บ่อยครั้งการพัฒนาประเทศจึงกินความหมายไปถึงการลดความสำคัญของการผลิต

ด้านอื่น ๆ เช่น การละเลยการผลิตพืชอาหารหลักไปโดยปริยาย บรรดาคนจนทั้งที่อยู่ในเมือง และชนบท สังคมเหล่านั้นถูกกีดกันให้ออกไปอยู่ชานนอกหรือชายขอบของระบบมิให้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในลักษณะที่ไม่มีโอกาสได้รับผลพวงอันเกิดจากการพัฒนา กลุ่มคนเหล่านี้ตกอยู่ในฐานะเสมือนถูกระบบกดหัวให้จมอยู่ในภาวะความยากจนอย่างที่สุด มิหนำซ้ำยังได้รับผลกระทบที่สืบเนื่องมาจากการขาดบริการด้านสังคมและสวัสดิการทั้งนี้เพราะ ถูกกีดกันให้อยู่นอกระบบสวัสดิการจึงทำให้ยากที่จะลืมตาอ้าปากและมีโอกาสสร้างงานที่ปกติสุข หรือมีชีวิตที่มีศักดิ์ศรีได้ (สุริชัย หวันแก้ว, 2546) ดังนั้น การที่เอาหลักคำสอนที่ของ พระพุทธเจ้าเข้าไปเยียวยารักษาสภาพจิตใจ จะทำให้บุคคลเหล่านี้มีความพร้อมในการพัฒนา ทั้งทางกาย จิต ปัญญา และสังคม

พุทธจิตวิทยา

พุทธจิตวิทยา คือการศึกษาวิเคราะห์จิตที่สัมพันธ์กันกับทุกข์ (ปัญหา) อันเป็นสภาพที่แท้จริงของชีวิต เข้าใจสาเหตุของทุกข์ (ปัญหา) เข้าใจถึงเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตคือนิโรธ (ความดับทุกข์ ดับปัญหา) รู้วิธีการปฏิบัติเพื่อเผชิญปัญหา โดยไม่ถูกบีบคั้นจากทุกข์ (ปัญหา) ไม่เกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง ให้สู้และเผชิญกับทุกข์ (ปัญหา) อย่างมั่นคงตามหลักพุทธธรรม

พุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology) หมายถึง การศึกษาเรื่องจิตตามแนวทางแห่ง ผู้รู้คือรู้ตามหลักพุทธธรรมได้แก่ รู้ในแก่นแท้ของพุทธศาสนาคืออริยสัจสี่ ซึ่งเน้นการใช้สติปัญญาในการแก้ทุกข์/ปัญหา ตั้งแต่ขั้นต่ำ กลางและขั้นสูงสุด มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ) จิตวิทยาในพระพุทธศาสนา (พุทธจิตวิทยา) กล่าวถึงตัวจิตโดยตรงว่าเป็นตัวการที่มีความสำคัญมากที่ทำให้คนเรา และสัตว์โลกทั้งหลายสุขหรือทุกข์ เสื่อมหรือเจริญ และกล่าวไว้ทุกแง่มุมอย่างละเอียดถี่ถ้วนมาก และจิตวิทยา ตะวันตกนั้น ยังไม่ยุติคือยังคงค้นคว้าและพบทฤษฎีใหม่ ๆ เพิ่มเติมกันอยู่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด แต่จิตวิทยาทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นการค้นพบที่สิ้นสุดยุติลงแล้ว จากการตรัสรู้ของ พระพุทธองค์ไม่มีทฤษฎีใหม่อันใดที่ใครจะค้นพบขึ้นมาให้ออกเหนือไปจากที่กล่าวไว้ในพระ อภิธรรมนี้แล้ว ถ้าใครจะค้นพบทฤษฎีใหม่ให้ออกเหนือขึ้นไปกว่านี้ก็แสดงว่านั่น ไม่ใช่จิตวิทยา ในพระพุทธศาสนา พุทธจิตวิทยา คือความเข้าใจเบื้องต้นในหลักความเป็นจริงที่เป็นกลางตาม ธรรมชาติได้แก่ ชีวิตและความเป็นไปของชีวิต ระบบพัฒนามนุษย์ได้ด้วยไตรสิกขา สาระสำคัญของพุทธจริยาในเรื่องจิตและกรรม ศึกษาหลักปฏิบัติธรรมเพื่อการดำรงชีวิตที่เป็นสุขและสงบ เย็น ผิดพัฒนาตนเองตามแนวพุทธธรรม เน้นการเรียนรู้ปริยัติและปฏิบัติควบคู่กัน เพื่อให้ บรรลุผลแห่งการปฏิบัติสู่ปฏิเวธ (พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ), 2543)

สรุปแล้วว่าพุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology) หมายถึง การศึกษาวิเคราะห์จิตที่สัมพันธ์กันกับทุกข์ (ปัญหา) อันเป็นสภาพที่แท้จริงของชีวิต เข้าใจสาเหตุของทุกข์ (ปัญหา) เข้าใจถึงเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตคือนิโรธ(ความดับทุกข์ ดับปัญหา) รู้วิธีการปฏิบัติเพื่อเผชิญปัญหาโดยไม่ถูกบีบคั้นจากทุกข์ (ปัญหา) ไม่เกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง ให้สู้และเผชิญกับทุกข์ (ปัญหา) อย่างมั่นคงตามหลักพุทธธรรม

สำหรับหลักธรรมที่นำมาใช้กับคนชายขอบในการนำมาพัฒนาทั้งทางด้านกาย จิต ปัญญา และสังคมนั้น มีดังนี้

1. ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

ความหมายของหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ในพระไตรปิฎก

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ ในปัจจุบันประโยชน์อันพึงได้รับการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริตถูกต้อง ทั้งทาง กฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอ ถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับการประกอบกิจการ อาจจะเป็นตัวเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือกลัวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นผลประโยชน์อาจจะเป็นวัตถุหรือ ผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่ว ๆ ไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและ แผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน อันมีอยู่ 4 ประการ คือ

1. ความขยันหมั่นเพียร
2. การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด
3. คบคนดีเป็นมิตร
4. เลี่ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ (พระไตรปิฎกแปลไทย ฉบับ

หลวง 45 เล่ม (อง.อรรถก.ไทย) 23/144/289) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2539)

ความหมายของหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ในทัศนะของนักวิชาการ

ทิฏฐธัมมิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ที่เห็นได้ในปัจจุบันหรือประโยชน์ในปัจจุบัน หมายความว่าผู้ใดปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้ว ผู้นั้นย่อมได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมที่ ให้ประโยชน์ในปัจจุบันมี 4 ประการคือ

1. อุฏฐานสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยการลุกขึ้นหรือความหมั่น หมายถึง เป็นผู้หมั่นขยันในกิจการที่ทำผู้หมั่นขยันจะต้องลุกขึ้นทำงาน ไม่ใช่เอาแต่นอน ไม่ยอม ลุกขึ้นงานที่ทำนั้นขึ้นอยู่กับบุคคลแต่ละคน เช่น นักเรียนต้องเรียนหนังสือ แม่บ้านต้องทำงาน บ้าน ผู้ประกอบอาชีพต้องทำงานในหน้าที่ของตนให้สำเร็จ และ ให้มีความก้าวหน้า การจะ ทำงานให้ประสบความสำเร็จได้ต้องมีความขยันหมั่นเพียร

2. อารักขสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยการรักษา หมายถึง การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร การรักษาทรัพย์ไม่ได้หมายความว่าเก็บไวโดยไม่ใช่สอย แต่เก็บไว้ให้ใช้สอยตลอดไป

3. กัลยาณมิตรตา แปลว่าความเป็นผู้มีเพื่อนดี หรือความมีเพื่อนเป็นคนดี หมายความว่า คบเฉพาะมิตรแท้ 4 จำพวก คือ 1) มิตรมีอุปการะ 2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ 3) มิตรแนะนำประโยชน์และ 4) มิตรมีความรักใคร่

4. สมชีวิตา แปลว่าการเลี้ยงชีวิตสม่าเสมอหรือพอเหมาะพอดี หมายความว่า เลี้ยงชีวิตตามกำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไปสำหรับผู้มีความรู้ น้อยรายได้น้อย ถึงจะขยันหมั่นเพียรรายได้ก็เพิ่มขึ้นไม่มากนัก ให้ใช้จ่ายเพียงพอพอดี ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป และไม่ควรถือเอาอย่างผู้มีรายได้สูง เพราะความพอดีของผู้มีรายได้สูงเป็นความฟุ่มเฟือยของผู้มีรายได้น้อยสำหรับผู้มีรายได้สูง ควรใช้จ่ายเพียงพอดีสำหรับตน ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป และไม่ใช้จ่ายอย่างคนมีรายได้น้อย ซึ่งถือเป็นความฝืดเคืองสำหรับตน

กล่าวโดยสรุป คือ การเลี้ยงชีวิตอย่างเพียงพอเหมาะสมตามฐานะของตน และปฏิบัติอย่างนี้โดยสม่าเสมอ ธรรม 4 ประการนี้เรียกว่าทฤษฎีธัมมิกัตถะ ธรรมที่อำนวยประโยชน์ให้ในปัจจุบันทันตาเห็นประโยชน์นั้น ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข คือ เป็นผู้มีฐานะมั่นคง มีชื่อเสียงเกียรติคุณได้รับการยกย่องโดยทั่วไป และมีความสุขตามสมควรแก่อัตภาพของตน

2. หลักพลัง 5 (Power)

พลัง หมายถึง ธรรมอันเป็นกำลัง เป็นธรรมที่มีกำลังในการปกป้องคุ้มครองจิตใจไม่ให้อกุศลเข้ามาครอบงำได้ หรือเป็นเกราะป้องกันจิต ไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ดีไม่งามทั้งหลาย ประกอบด้วย

2.1 สัทธาพลัง (Confidence Power) หมายถึง พลังคือความเชื่อ คือเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่ออย่างมีเหตุผล เมื่อความเชื่อเกิดขึ้นในใจแล้วย่อมมีพลังในการทำกุศล ต่อต้านอกุศลมิให้เข้ามาครอบงำจิตใจได้ จิตใจก็ไม่ตกอยู่ภายใต้ความชั่วร้ายทั้งหลาย เช่นเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ก็เป็นพลังให้เราทำความดี เป็นต้น

2.2 วิริยพลัง (Energy power) หมายถึง พลังคือความเพียร การเพียรระวัง ไม่ให้ความชั่วหรือบาปอกุศลเกิดขึ้นในใจ เพียรลด ละ เลิกต่อความชั่วทั้งหลาย เพียรทำความดี และเพียรรักษาความดีให้คงอยู่และเพิ่มพุดงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไปความเพียรนี้จึงเป็นพลังในการต่อต้านอกุศลกรรมอันเป็นปฏิบัติต่อความเกียจคร้านที่เข้ามาครอบงำจิตใจได้เป็นอย่างดี

2.3 สติพลัง (Mindfulness Power) หมายถึง พลังคือความระลึกได้ การมีสติคือการระลึกได้ก่อนคิด ก่อนพูด ก่อนทำอะไรก็ตาม เป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดความรอบคอบ ไม่หลงลืม ไม่หลงไหล ไม่ลืมตัว บุคคลประกอบกิจการใด ๆ โดยใช้สติเป็นผู้กำกับแล้ว ก็จะไม่

เกิดความผิดพลาดได้ง่าย ดังนั้นสติจึงเป็นพลังต่อต้านไม่ให้บุคคลเกิดความประมาท ไม่ก่อให้เกิดความผิดพลาด หรือเกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ ได้

2.4 สมาธิพลัง (Meditation Power) หมายถึง องค์ธรรม ได้แก่ เอกัคคตา เจตสิก คือความสงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวอย่างแรงกล้าต่อวิปัสสนากรรมฐานเพื่อมิให้หวั่นไหวโยกคลอน ท้อถอย เจตนาเพื่อให้ได้มาซึ่งมรรค ผล นิพพาน อำนาจของสมาธิพลัง ประหาร 2 ตัว คือ วิชเย ความซัดส่าย ไม่หยุดนิ่งแห่งจิต และอุทัจจะ ความฟุ้งซ่านแห่งจิต

2.5 ปัญญาพลัง (Wisdom power) หมายถึง พลังคือปัญญา คำว่าปัญญาคือ ความรอบรู้ ความรู้แจ้ง ความรู้จริง คือรู้ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ อะไรผิดอะไรถูก เป็นต้น เมื่อมีความรอบรู้เกิดขึ้น ปัญญาจึงเป็นพลังต่อต้านความหลง ความโง่เขลา มิให้เกิดขึ้นกับจิตใจ ได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2528)

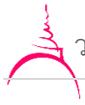
สรุป หลักพลธรรม 5 อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ 5 หมายถึง ธรรม ที่เป็นใหญ่ในกิจการของตน ที่เรียกว่าอินทรีย์ เพราะความหมายว่า เป็นใหญ่ในการกระทำ หน้าที่แต่ละอย่าง ๆ ของตน คือเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งความไม่เชื่อ ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลง ความโง่เขลา ตามลำดับ ที่เรียกว่า พละ เพราะความหมายว่า เป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคงซึ่งความเชื่อ ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงในที่สุด ดังนั้นการดำเนินตามหลักพลธรรม 5 จึงเป็นหนทาง แห่งความพ้นทุกข์อีกแนวทางหนึ่ง

3. สัปปริสธรรม 7

สัปปริสธรรม 7 (ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี Qualities Of A Good Man; Virtues Of A Gentleman)

3.1 ฉัมมัณฺญตา (ความรู้จักกรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้ เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้น ๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่า หลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ ๆ หรือ กระทำตามหลักการข้อนี้ ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น ๆ เป็นต้น (Knowing the Law; Knowing the Cause)

3.2 อตฺถัญญตา (ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาษิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น (Knowing the Meaning; Knowing the Purpose; Knowing The Consequence)

3.3 อุตตัญญูตา (ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป (Knowing Oneself)

3.4 มัตตัญญูตา (ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ฝึกขู้จักประมาณ ในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์ รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น (Moderation; Knowing How to be Temperate)

3.5 กาลัญญูตา (ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น (Knowing the Proper Time; Knowing How to Choose and Keep Time)

3.6 ปริสัณญูตา (ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น (Knowing the Assembly; Knowing the Society)

3.7 บุคคลัญญูตา หรือ บุคคลปรอปรัญญูตา (ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น (Knowing the Individual; Knowing the Different Individuals)

ภิกษุผู้ประกอบด้วยสัปบุริสธรรม 7 ข้อนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยสังฆคุณครบ 9 แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ทรงประกอบด้วยธรรมเหล่านี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2548)

4. ปาริสุทธิศีล 4 (ศีลคือความบริสุทธิ์, ศีลเครื่องให้บริสุทธิ์, ความประพฤติบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล

4.1 ปาฏิโมกข์สังวร ว่าด้วยการป้องกันการละเมิดต่อกฎหมาย คำว่า ปาฏิโมกข์ หมายความว่ารัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติพระราชกำหนด เทศบัญญัติ กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ กติกา ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาตามเจตจำนงของนิติบัญญัติการออกกฎหมายใด ๆ ก็ตาม ต้องมีการตราไว้อย่างชัดเจน เข้าใจและปฏิบัติได้ว่าการละเมิดกฎหมายเป็นสิ่งที่กระทำมิได้ หากมีการล่วงละเมิดต้องได้รับโทษานุโทษตามสมควรกับความผิดในฐานละเมิดนั้น ๆ กล่าวคือ ต้องมีข้อบัญญัติว่าด้วยการละเมิด และว่าด้วยโทษานุโทษในฐานละเมิดกฎหมายนั้น เพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการกระทำผิดกฎหมาย

4.2 อินทรีย์สังวร ว่าด้วยการป้องกันการละเมิดต่อร่างกายและจิตใจ คำว่า อินทรีย์ หมายถึงร่างกายและจิตใจ ประกอบด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งภาษาศาสตร์เรียกว่าอายตนะภายใน 6 และเรียกว่า อินทรีย์ ได้แก่ จักขุนทรีย์ โสทรินทรีย์ มานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ และมโนทรีย์ โดยการทำงานปฏิสัมพันธ์กับอายตนะภายนอก 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์ กฎหมายว่าด้วยการป้องกันการละเมิดต่อร่างกายและจิตใจ คือ กฎหมายที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกระทำความผิดระหว่างเอกชนกับรัฐ ซึ่งมีโทษทางอาญา ตั้งแต่ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน เช่น ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ความผิดเกี่ยวเพศ ความผิดฐานหมิ่นประมาท

4.3 อาชีวะสังวร ว่าด้วยการป้องกันการละเมิดต่ออาชีพ คำว่า อาชีวะ คือ อาชีพ หมายความว่า การประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ เพื่อเลี้ยงชีวิตของประชาชนพลเมือง โดยไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรมซึ่งทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า สัมมาอาชีวะ หากผิดกฎหมายและศีลธรรม เรียกว่า มิฉฉาอาชีวะ กฎหมายว่าด้วยการป้องกันการละเมิดต่ออาชีพ คือ กฎหมายที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกระทำความผิดต่ออาชีพ หรือการละเมิดต่อสัมมาอาชีวะซึ่งเป็นการประกอบอาชีพการงานที่ผิดกฎหมายและศีลธรรม ที่เรียกว่า มิฉฉาชีพอันจะได้รับโทษทั้งทางแพ่งและทางอาญา แล้วแต่ลักษณะของความผิด

4.4 ปัจจัยสังวร ว่าด้วยการป้องกันการละเมิดต่อทรัพย์สิน คำว่า ปัจจัย หมายถึง ปัจจัย 4 อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รวมทั้งทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ กฎหมายว่าด้วยการป้องกันการละเมิดต่อทรัพย์สิน คือ กฎหมายที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกระทำความผิดต่อทรัพย์สิน อันจะได้รับโทษทั้งทางแพ่งและทางอาญา แล้วแต่ลักษณะของความผิด ระหว่างเอกชนกับเอกชนและเอกชนกับรัฐ (พระธรรมนูญ (ป.อ. ปยุตโต), 2528) ศิลทั้ง 4 อย่าง เป็นหลักสำหรับใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อขัดเกลาหรืออบรมให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย กล่าวคือ การปฏิบัติตามกฎระเบียบให้ถูกต้อง สรรวมกาย เลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้อง และใช้สติปัญญาในการใช้ทรัพย์สินด้วยความระมัดระวัง ใช้ในทางที่ถูกต้อง และเมื่อสามารถทำให้ถึงที่สุดก็สามารถทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกได้

5. หลักมรรคมืองค์ 8

ตามวิภังคสูตร พระพุทธเจ้าทรงอธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้

5.1 สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้องความรู้ในอริยสัจ 4

5.2 สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความคิดที่ถูกต้องความคิดในการออกจากกาม ความไม่พยาบาท และการไม่เบียดเบียน

5.3 สัมมาวาจา หมายถึง วาจาที่ถูกต้องการเว้นจากการพูดเท็จ หยาดคาย ส่อเสียด และเพ้อเจ้อ

5.4 สัมมากำมัมมันตะ หมายถึง การปฏิบัติที่ถูกต้องเจตนาละเว้นจากการฆ่า
โจรกรรม และการประพฤติดุคในกาม

5.5 สัมมาอาชีวะ หมายถึง การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องการเว้นจากมิถฉาชีพ
ประกอบสัมมาชีพ

5.6 สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรที่ต้องความพยายามป้องกันอกุศล
ที่ยังไม่เกิด ละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ทำกุศลที่ยังไม่เกิด และดำรงรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

5.7 สัมมาสติ หมายถึง การมีสติที่ต้องสติปัญญา 4

5.8 สัมมาสมาธิ หมายถึง การมีสมาธิที่ต้องการบรรลุสมาธิ 4เมื่อเทียบกับ
หลักไตรสิกขา องค์มรรคข้อ 1 – 2 เป็นปัญญา ข้อ 3 – 4 – 5 เป็นศีล และข้อ 6 – 7 – 8 เป็น
สมาธิ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2539)

คนชายขอบ

คนชายขอบ” เป็นคำที่ใช้กันมากในแวดวงทางวิชาการ เมื่อเราพบใครคนหนึ่ง
“ด้อยโอกาส” เรามักเรียกเขาว่า “คนชายขอบ (Marginal People)” ทั้งนี้ เพราะเราเข้าใจว่า
คนที่ไม่ด้อยโอกาส ก็คือ คนที่อยู่ในศูนย์กลางของการพัฒนาและได้รับความเอาใจใส่จากสังคม
และรัฐ มนุษย์ที่ไม่ด้อยโอกาสย่อมมี “ต้นทุน” ที่บริโรคและอุปโภคได้อย่างความเท่าเทียมกับ
บุคคลอื่น ๆ (พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, 2555)

1. ความหมายของคนชายขอบ

คนชายขอบ (Marginal People; Marginalisation) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มคนที่
สังคมไม่สนใจเหลียวแล ถูกทิ้งขว้างแปลกแยกจากสังคมกระแสหลัก เช่น ชาวเขา ชนกลุ่มน้อย
ผู้หญิงขายบริการ กลุ่มรักเพศเดียวกัน หรือคนพิการ นอกจากนี้ คนชายขอบยังรวมถึงผู้ที่ถูก
ปฏิเสธโดยสังคมส่วนใหญ่ เช่น ในห้องเรียน ถ้าบังเอิญเราเรียนไม่เก่ง แต่เพื่อนร่วมชั้นเรียนเป็น
คนเรียนเก่งแทบทั้งหมด เราก็อาจจะกลายเป็นคนชายขอบได้เช่นกัน เพราะฉะนั้น กาลเทศะ
(Space/Time) จึงไม่ใช่แค่คนที่อยู่ชายขอบแบบที่อยู่ตามชายแดนระหว่างประเทศ เท่านั้น แต่
หมายถึงคนที่ถูกคนส่วนใหญ่มองว่าเป็นคนส่วนน้อยในสังคม อันเป็นที่ว่างทางวัฒนธรรมด้วย
เช่นกัน (Jane, 2556) ในภาษาไทยคำว่า “ชาย” ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานนั้น
หมายถึง ส่วนริม หรือปลายของบางอย่าง เช่น ชายผ้าจีวร “ส่วนที่ สุดเขต/ริม” เช่น ชายฝั่ง
ชายแดน ชายทะเล ความหมายนี้จะมีย้ายไปในทางกายภาพหรือภูมิศาสตร์ แต่หากเราพิจารณา
เนื้อหาของนิยามศัพท์ Marginalization ต่อ ๆ ไป เราจะพบความหมายของคำว่า “ชายขอบ”
ที่อ้างอิงไปถึงการอยู่นอก การไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการคิดหรือตัดสินใจ

อันที่จริง ในวงวิชาการสังคมวิทยาของประเทศเรา คำว่า “ชายขอบ” ก็มีใช้คำใหม่ที่ไม่
เคยปรากฏมาก่อนแต่อย่างใด ในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน มีการ

บัญญัติศัพท์คำนี้ในภาษาไทยไว้อย่างชัดเจนโดยให้คำนิยามว่า “กลุ่มชายขอบ” ซึ่งหมายถึง กลุ่มคนที่ยังไม่ถูกกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มใหญ่อย่างสมบูรณ์ กลุ่มที่ละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตนไปบางส่วน และยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับอย่างสมบูรณ์ กลุ่มที่ละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตนไปบางส่วน และยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับอย่างสมบูรณ์ในวัฒนธรรมใหม่ที่กลายมาเป็นวิถีชีวิตของตน คำนี้มักจะนำมาใช้กับกลุ่มคนที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ในกลุ่มคนนี้จะมีความแตกต่าง ๆ ผสมกันมากมาย ดังนั้นทัศนคติ คุณค่า และแบบพฤติกรรมที่แสดงออกมากจึงมิได้มีลักษณะเป็นของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง

ในอีกคำหนึ่งที่เกี่ยวข้องกันในบทความนี้คือ “ชนกลุ่มน้อย” หมายถึง กลุ่มคนซึ่งกำหนดโดยขนาดหรือส่วนของประชากรว่ามีจำนวนน้อยกว่าประชากรส่วนใหญ่มากกว่าคือเป็นกลุ่มย่อย ซึ่งมีแบบอย่างวัฒนธรรมย่อยอยู่ภายในสังคมใหญ่ ชนกลุ่มน้อยในสังคมต่าง ๆ มีเอกลักษณ์หรือพันธะผูกพันกันด้วยเชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา หรือลักษณะอื่น ๆ ทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดแตกต่างจากส่วนใหญ่ของสังคม ในสังคมที่มีปัญหาเกี่ยวกับสัมพันธภาพเชื้อชาติมักพบว่า ชนกลุ่มน้อยตกอยู่ในฐานะถูกเหยียดฉิ่นท์และได้รับการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกับชนกลุ่มใหญ่

2. กระบวนการสร้างความเป็นชายขอบ

ภาวะหรือกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลถูกปฏิเสธหนทางที่จะเข้าถึงการได้รับตำแหน่งสำคัญและเป็นสัญลักษณ์ทางเศรษฐกิจ ศาสนา อำนาจทางการเมืองในสังคมใด ๆ กลุ่มชายขอบนี้อาจเป็นชนกลุ่มใหญ่จำนวนหนึ่ง เช่น กรณีประชากรผิวดำซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ที่สุดของแอฟริกาใต้ ภายใต้ระบอบกีดกันผิวนั้น คนผิวดำได้กลายเป็นคนชายขอบ แม้คนผิวขาวซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่แม้มีจำนวนน้อยกว่าแต่เข้าถึงอำนาจทางการเมือง และเศรษฐกิจ จึงทำให้สามารถดำรงตนเป็นผู้ปกครองได้ กระบวนการกลายเป็นชายขอบกลายเป็นหัวเรื่องสำคัญในการวิจัยทางสังคมวิทยาในช่วงทศวรรษ 1960 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการตอบรับต่อความตระหนักถึงประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว แต่ทว่าสมาชิกของสังคมเหล่านี้กลับได้รับส่วนแบ่งผลตอบแทนจากความสำเร็จแตกต่างกันและไม่เท่าเทียมกันมากขึ้นเสียกว่าที่เคย

ในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศที่ประสบความสำเร็จนั้นความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของชาติดำเนินไปควบคู่กันกับการกีดกันประชากรกลุ่มใหญ่ออกจากชีวิตทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะหนทางของอุตสาหกรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจของสังคมที่กำลังพัฒนาใด ๆ มักจะหมายถึงการพึ่งพาอาศัยการนำเข้าเทคนิควิทยาการและเครื่องจักรจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก บ่อยครั้งการพัฒนาประเทศจึงกินความหมายไปถึงการลดความสำคัญของการผลิตด้านอื่น ๆ เช่น การละเลยการผลิตพืชอาหารหลักไปโดยปริยาย บรรดาคนจนทั้งที่อยู่ในเมือง และชนบท สังคมเหล่านั้นถูกกีดกันให้ออกไปอยู่ขอบนอกหรือขอบชายขอบ ของระบบ

มิให้เกี่ยวข้องกับการพัฒนา กลุ่มคนเหล่านี้ตกอยู่ในฐานะเสมือนถูกระบบกดหัวให้ภาวะความยากจนอย่างที่สุดมีหน้าซ้ำยังได้รับผลกระทบที่สืบเนื่องมาจากการขาดบริการด้านสังคมและสวัสดิการ ทั้งนี้เพราะถูกกันให้อยู่นอกระบบสวัสดิการจึงทำให้ยากที่จะลืมตาอ้าปากและมีโอกาสรับจ้างงานที่ปกติสุขหรือมีชีวิตที่มีศักดิ์ศรี (วิชุดา สร้อยสุด, 2556)

กระบวนการเป็นคนชายขอบนั้นอาจจะเกิดขึ้นได้ใน 2 ทิศทาง ที่ตรงข้ามกัน กล่าวคือ ในทิศทางแรก ความเป็นชายขอบเกิดขึ้นจากการถูกกีดกัน และถูกลดอำนาจ หรือถูกตีตบท้าย เช่น กรณีผู้ติดเชื้อเอชไอวีนั้น ความเป็นชายขอบของพวกเขาเกิดขึ้นจากผู้ติดเชื้อถูกแยกออกไปจากสังคม ถูกทำให้แปลกแยกจากสังคม ถูกผลักให้กลายเป็นชายขอบในลักษณะที่เรียกว่าคนในสังคมไม่ยอมรับ แต่พวกเขาก็ยังพยายามแยกตัวตนออกมาจากสังคม เพื่อให้เห็นตัวตัวตนของพวกเขาเองด้วย หรือกรณีชาวเขาที่ถูกตีตบท้ายในลักษณะให้ร้ายป้ายสีต่าง ๆ นานา แต่ในอีกทิศทางหนึ่ง ความเป็นชายขอบเกิดขึ้นจากการถูกดึงเข้าร่วมกระบวนการ จนกลับกลายเป็นชายขอบในทิศทางตรงกันข้ามกับทิศทางแรก เช่นกรณีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในสังคมไทยถูกดึงให้เข้าร่วมกระบวนการการพัฒนา โดยเฉพาะการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่กลับกลายเป็นการดึงให้พวกเขาถูกแปลกแยก ถูกดึงให้เป็นคนชายขอบ เพราะมีสถานภาพเป็นเพียงสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยวเท่านั้น และกรณีของผู้นิยมบริโภคสินค้าเงินผ่อน ก็ถูกทำให้กลายเป็นคนชายขอบได้ เพราะยิ่งเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริโภค ก็ยิ่งกลายเป็นชายขอบในเชิงเศรษฐกิจด้วยการติดหนี้สินรุงรังจนไร้ความเป็นตัวของตัวเอง

ดังนั้น กระบวนการกลายเป็นชายขอบจึงไม่ได้เกิดขึ้นเพราะถูกกีดกันด้านเดียว แต่เกิดจากกระบวนการทั้ง 2 ด้าน ทั้งด้านที่ถูกผนวกและด้านที่ถูกกีดกันก็สามารถเป็นชายขอบได้ทั้งคู่ เพราะฉะนั้นประเด็นสำคัญคือเงื่อนไขและสาเหตุอะไรที่ทำให้กระบวนการตรงข้ามกันนั้นก่อให้เกิดผลอย่างเดียวกันได้อย่างไร ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับ 3 บริบทด้วยกัน ในบริบทแรกชุมชนเผชิญกับกระแสของประชาชาติ ซึ่งสร้างแรงกดดันลงไปชุมชนต่าง ๆ ภายในประเทศ เช่น การผสมกลมกลืนให้ “กะเหรี่ยงกลายเป็นไทย” ส่วนประชาชาติก็เน้นการอนุรักษ์ ก็จะสร้างกระแสของการกีดกันชุมชนต่าง ๆ ออกจากการเข้าถึงทรัพยากร สำหรับบริบทที่ 2 นั้น ชุมชนจะตกอยู่ในกระแสของทุนนิยมและโลกาภิวัตน์ จนเกิดปัญหาในเรื่องของพื้นที่ยึดเดิม ซึ่งมักเกี่ยวกับชุมชนภายใต้หน่วยที่ซับซ้อน กล่าวคือ หน่วยเดิมเป็นเรื่องของชุมชนและชาติพันธุ์ แต่ต้องไปยึดอยู่ในกระแสที่เชี่ยวชาญของทุนนิยม บริโภคนิยม และกระแสของโลกาภิวัตน์ ทำให้ถูกเปลี่ยนความหมายจนสูญเสียพื้นที่ของความเป็นมนุษย์ และบริบทสุดท้ายจะเป็นเรื่องของตัวตนของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในช่วงของการเปลี่ยนผ่าน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการก่อตัวของตัวตน ไม่ว่าจะเป็นผู้บริโภค ผู้หญิง หรือผู้เป็นโรคเอดส์ ที่ตกอยู่ในสถานการณ์ของการเปลี่ยนผ่านทางสังคม เช่น ในกรณีของคนเป็นโรคเอดส์ต้องสูญเสียความเป็นคนเพราะถูกตีตบท้ายว่าเป็นผู้ไร้ศีลธรรม

ภายใต้บริบทดังกล่าวในปัจจุบันนี้จะพบว่า ความเป็นชายขอบสามารถเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่ง ทั้งพื้นที่ในเมือง ในบาร์ ในโรงงาน พื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท พื้นที่ในชนบท จนกระทั่งพื้นที่สูงในป่า การเป็นคนชายขอบซึ่งอาจเกิดขึ้นได้กับทุกคน ในเกือบจะทุกสถานการณ์ ขึ้นอยู่กับมุมมอง เช่น นักวิชาการก็อาจจะกลายเป็นชายขอบได้ ถ้าหากถูกตีตราว่าเป็นพวกไม่หวังดี ดังนั้นการเป็นคนชายขอบจึงไม่ได้หมายความว่า เกิดขึ้นเฉพาะในบริเวณชายขอบเท่านั้น ความเป็นชายขอบเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกหนทุกแห่ง เมื่อมีการกีดกันพื้นที่ในรูปของการสร้างพรมแดนขึ้นมาปิดกั้นผู้คนบางกลุ่ม

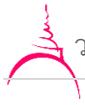
แต่ความเข้าใจทั่วไปมักจะมองคนชายขอบว่า เป็นเพียงวัฒนธรรมกลุ่มย่อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ขนาดเล็ก ทั้งนี้เพราะมองเห็นได้ง่าย และคนทั่วไปอาจยังติดอยู่กับความคิดแบบเหยียดสีผิวและเชื้อชาติอยู่ การใช้มิติทางชาติพันธุ์จึงเป็นวิธีที่ง่ายที่สุด รวมทั้งทางการเมืองก็ง่ายที่สุดด้วย เช่น กรณีชาวเขาต่อสู้อำนาจรัฐที่จอร์เจียในป่า ก็ถูกป้ายสีว่าไม่ใช่คนไทย ซึ่งคนที่ไม่เข้าใจเรื่องเหล่านี้มีจำนวนมาก ดังนั้นความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) ยังต้องเป็นประเด็นสำคัญ ในการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม (อิรินัย อาป้อม, 2555)

3. ประเภทของคนชายขอบ

3.1 ชายขอบของภูมิศาสตร์ ซึ่งใครก็ตามที่อยู่ขอบirimของแผนที่ คนเหล่านั้นก็คือคนชายขอบ แต่รายละเอียดของความเป็นชายขอบนั้นอาจมีเนื้อหาแตกต่างกัน เช่นบางคนอยู่ชายขอบ กลับเป็นการเอื้อต่อการลงทุนที่ข้ามไปลงทุนในชายแดนกับอีกประเทศหนึ่ง บางคนเป็นผู้ซึ่งมีอิทธิพลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ตรงบริเวณนั้น เช่น มีโรงงานอุตสาหกรรม มีการร่วมลงทุนในทางธุรกิจการท่องเที่ยว ธุรกิจบ่อนการพนัน การฟอกเงินต่าง ๆ ส่วนบางคนกลับถูกกีดกันในการเข้าถึงทรัพยากรในระดับพื้นฐานที่สุด เช่น ไม่มีที่ทำกิน ถูกเอาเปรียบขูดรีดแรงงาน และถูกใช้เป็นกันชนในเขตชายแดนที่มีปัญหาข้อพิพาท เป็นต้น

3.2 ชายขอบของประวัติศาสตร์ สำหรับเรื่องนี้มันมีพลวัตเปลี่ยนแปลงไปมา และสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างเช่น สมัยอาณาจักรสุโขทัย อยู่ชุกก็ เป็นเพียงเมืองชายขอบ มาถึงสมัยอยุธยา สุโขทัยก็เปลี่ยนแปลงความสำคัญของตัวเองไป และศูนย์กลางอย่างกรุงเทพฯก็จัดว่าเป็นดินแดนชายขอบของอาณาจักรอยุธยา เป็นต้น จะเห็นว่า หากมองจากแง่ของประวัติศาสตร์มันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต

3.3 ชายขอบของความรู้ หากเรามองกันที่ตัวของความรู้ ความรู้ใดที่ไม่สอดคล้องกับความรู้อื่น ๆ ความรู้ใดที่ไม่ใช่กระแสหลัก ความรู้นั้นก็เป็นชายขอบ แม้แต่คนที่อยู่ที่ศูนย์กลางขอบเขตทางภูมิศาสตร์ หากมีความรู้ต่างไปจากสังคม ต่างไปจากความเชื่อ ความคิด ความเห็นของคนส่วนใหญ่ ความรู้นั้นก็เป็นชายขอบในท่ามกลางศูนย์กลางนั่นเอง ตัวอย่างในเรื่องนี้ที่จะขอยกขึ้นมาคือ ในสมัยเริ่มต้นการพัฒนาเมื่อประมาณ 40 กว่าปีที่แล้ว

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีจดหมายไปถึงมหาเถรสมาคม ไม่ให้สอนเรื่องสันโดษ ทั้งนี้เข้าใจว่าหลักการดังกล่าวของพระพุทธศาสนาไปขัดกับหลักของการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของสันโดษก็เป็นความรู้แบบชายขอบ (วิชุดา สร้อยสุด, 2556)

4. สรุปแนวคิดคนชายขอบ

การศึกษาคนชายขอบได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า วิธีคิดเชิงเดี่ยวที่ยึดติดอยู่กับกรอบคิดหน่วยทางสังคม และความหมายอย่างตายตัวนั้น ไม่สามารถอธิบายกระบวนการที่ซับซ้อนของความเป็นชายขอบได้ เพราะคนชายขอบมีลักษณะที่หลากหลายและกว้างขวาง ขณะที่สามารถเกิดขึ้นได้กับกลุ่มคนต่าง ๆ มากมายภายใต้กระบวนการและบริบททางสังคมที่ซับซ้อน แต่ต้องอาศัยแนวความคิดวิเคราะห์ด้วยวิธีคิดเชิงซ้อน ที่มองว่าคนนั้นมีชีวิต อยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเคลื่อนไหว บนพื้นฐานที่ว่า คนสามารถสร้างความหมายหลาย ๆ อย่างพร้อม ๆ กัน ในการดำรงชีวิตอยู่ในบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อันเนื่องมาจากการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ซึ่งต้องเรียนรู้และต่อสู้อย่างต่อเนื่องเพื่อรักษาความเป็นคนของตนเอง ด้วยการผลิตความหมายและสร้างวาทกรรมต่าง ๆ ทั้งในแง่ของความรู้พื้นที่ อัตลักษณ์ และบทบาท ให้มีลักษณะสลับซับซ้อนและเลื่อนไหลโดยไม่มี ความหมายที่คงที่ในความพยายามที่จะโต้ตอบและต่อรองกับการครอบงำทั้งหลาย ไม่ว่าจะ เป็นกระบวนการกีดกันให้สูญเสียดำนาจ และกระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ ซึ่งพยายามเปลี่ยนวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า และกักขังอัตลักษณ์ด้วยการตีป้ายให้มีความหมายตายตัวในแง่ลบ เพราะกระบวนการเหล่านี้ต่างล้วนผลักดันให้มนุษย์กลายเป็นคนชายขอบ ในขณะเดียวกันกระบวนการดังกล่าวก็ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง และสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกหนทุกแห่งในสังคมไทย ภายใต้วัฒนธรรมบริโภคนิยมของกระแสโลกาภิวัตน์

ดังนั้น การศึกษากระบวนการเรียนรู้และการต่อสู้ของคนชายขอบทั้งหลายจะช่วยให้เข้าใจศักยภาพของความเป็นคนว่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างไร แม้จะตกอยู่ในสถานภาพที่ถูกลดทอนความเป็นคนอย่างถึงที่สุดก็ตาม ก็จะพบในกรณีศึกษาต่าง ๆ ว่า คนชายขอบไม่เคยยอมถูกกักขังให้อยู่ในกรอบที่ตายตัวแต่จะขัดขึ้นต่อสู้ ด้วยการเรียนรู้และสร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับตัวให้มีชีวิตอยู่ได้ในพื้นที่และอัตลักษณ์ที่ซับซ้อนสลับไปสลับมา ศักยภาพดังกล่าวของคนชายขอบ ในด้านหนึ่งนับว่ามีนัยสำคัญต่อความเข้าใจวัฒนธรรมของการเรียนรู้ท่ามกลางการต่อสู้ในชีวิตจริง ขณะที่ในอีกด้านหนึ่งนั้น ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการสร้างประชาสังคมที่ต้องการให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงเพราะจะช่วยลดช่องว่างในสังคมปัจจุบันที่นับวันจะมองคนที่แตกต่างกันทางสังคมและวัฒนธรรมจากแง่มุมของ “ความเป็นอื่น” (The Otherness) มากขึ้น ซึ่งมักแฝงไว้ด้วยนัยของความไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยชี้ให้เห็นพลังของความเป็นคนว่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างหลากหลาย ในด้านกลับกันศักยภาพในการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของคนชายขอบก็จะกลายเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยด้วยการสร้าง

ความเข้าใจที่หลากหลายในการปรับตัวของมนุษย์ต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลง ที่นับวันจะยิ่งทวีความไม่แน่นอน ขณะที่สังคมไทยต้องร่วมอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์อย่างไร้ความสามารถ ในการกำหนดชะตากรรมของตนเองมากขึ้นทุกที

ถ้าหากสังคมไทยต้องการเห็นการต่อสู้ของคนชายขอบ แสดงทั้งพลังของความเป็นมนุษย์และพลังสร้างสรรค์อย่างแท้จริง จะต้องช่วยกันขจัดเงื่อนไขปิดกั้นต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในโครงสร้างของสังคม ไม่ว่าจะป็นวิถีคิดเชิงเดี่ยวในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะความคิดเกี่ยวกับสิทธิ ตลอดจนโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่บิดเบือน เพราะเงื่อนไขเหล่านี้ล้วนแต่ก่อให้เกิดผลด้านลบโดยไม่ได้ตั้งใจเสมอ อีกทั้งยังทำให้เกิดความเข้าใจผิด จนมักกล่าวโทษคนที่ตกเป็นเหยื่อทั้งหลายว่าเป็นต้นเหตุของปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ยิ่งไปกว่านั้นยังกลายเป็นเสมือนเส้นผมที่บังภูเขา ซึ่งปิดกั้นสายตาของตนเองไม่ให้ความสนใจในการแสวงหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา ทั้งนี้เพราะสาเหตุที่แท้จริงก็คือส่วนหนึ่งของเงื่อนไขที่ปิดกั้นเหล่านั้นนั่นเอง

นอกจากจะต้องช่วยกันขจัดเงื่อนไขที่ปิดกั้นต่าง ๆ แล้ว ภาคประชาสังคมคงจะต้องร่วมกันสร้างเงื่อนไขที่สนับสนุนกลุ่มคนทุก ๆ กลุ่มในสังคมไทยให้สามารถแสดงพลังของความเป็นคนและพลังสร้างสรรค์ได้อย่างอิสระมากขึ้นด้วยการหันมาสนใจเปิดพื้นที่ทางสังคมใหม่ ๆ จากความคิดในประเด็นต่าง ๆ เช่น ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ สิทธิชุมชน สิทธิเชิงซ้อน ระบบกฎหมายเชิงซ้อน และการจัดการแบบมีส่วนร่วม ฯลฯ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะความหมายของพื้นที่ทางสังคมใหม่ ๆ นั้น ล้วนได้มาจากการเรียนรู้และการต่อสู้ของคนชายขอบนั่นเอง ซึ่งจะไม่มีความหมายอย่างตายตัว แต่เปิดกว้างให้ทุกคนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการให้ความหมายอย่างอิสระ เพื่อจะร่วมกันสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นมาใหม่ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในสิทธิของความเป็นคนอย่างเท่าเทียมกัน

สรุป

การใช้พุทธจิตวิทยาสำหรับคนชายขอบ ถือว่าเป็นการพัฒนาจิตใจให้กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ให้เกิดความกังวลในจิตใจ โดยเฉพาะการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปเยียวยาทั้งกาย จิต ปัญญา และสังคม ให้เกิดความพร้อมและสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิต เช่น หลักทิวฐธัมมิกกัตถประโยชน์ ซึ่งเป็นหลักการให้ถึงพร้อมประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น ส่วนหลักพละ 5 เป็นธรรมที่มีกำลังในการปกป้องคุ้มครองจิตใจไม่ให้ถูกละเมิดเข้ามาครอบงำได้ หรือเป็นเกราะป้องกันจิต ไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ดีไม่งามทั้งหลาย เช่น ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ต่อมาอีกหลักธรรมที่ทำให้เป็นคนดี หรือที่เรียกว่า สัปปุริสธรรม 7 เช่น เป็นคนรู้จักเหตุมีผล รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล ส่วนหลักปาริสุทธิศีล 4 เป็นหลักสำหรับใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อขัดเกลาหรืออบรมให้เกิดความ

เป็นระเบียบเรียบร้อย กล่าวคือ การปฏิบัติตามกฎระเบียบให้ถูกต้อง สรรวมกาย เลี้ยงชีพ ในทางที่ถูกต้อง และใช้สติปัญญาในการใช้ทรัพย์สินด้วยความระมัดระวัง ใช้ในทางที่ถูกต้อง และเมื่อสามารถทำให้ถึงที่สุดก็สามารถทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกได้ และหลักธรรมประการสุดท้าย คือมรรค 8 เป็นทางสายกลาง หรือเป็นแนวทางแห่งการพัฒนาชีวิตให้พิชิตความทุกข์ทั้งมวล หรือให้รู้ทุกข์เพื่อที่จะอยู่ร่วมกับมันได้ ซึ่งหลักธรรมทั้ง 5 ประการนี้จะสามารถพัฒนาทั้งกาย จิต ปัญญา และสังคม ให้กับกลุ่มคนชายขอบ มีคุณภาพชีวิตที่ดีและแก้ปัญหาได้ในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- ถิรณัย อาป่อง. (2555). อยู่ชายขอบ: ตัวตนและการต่อสู้ของคนชายขอบในสังคมไทย. เรียกใช้เมื่อ 8 กรกฎาคม 2562 จาก <http://chornorpor.blogspot.com/2011/09/1.html>.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2543). พิมพ์ลักษณะ. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2528). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. เรียกใช้เมื่อ 8 กรกฎาคม 2562 จาก http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=287.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. (2555). คนชายขอบ (Marginal People) ในความหมายของ ICCPR Country Report. เรียกใช้เมื่อ 8 กรกฎาคม 2562 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/204923>
- มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิชุดา สร้อยสุด. (2556). บทความเชิงวิชาการ เรื่อง คนชายขอบ. เรียกใช้เมื่อ 12 กรกฎาคม 2562 จาก <http://sd-group1.blogspot.com/2013/01/53242551.html>.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2546). กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- jane. (2556). สิทธิของคนชายขอบ. เรียกใช้เมื่อ 12 กรกฎาคม 2562 จาก http://angkanajany.blogspot.com/2013/09/blog-post_23.html